

**SAMARQANDDA JADID OLIMI MUSOJON SAIDJONOVNING
ILMIY-MADANIY FAOLIYATI: TARIXIY-ARXEOLOGIK
YONDASHUV**

O'zbekiston- Finlandiya pedagogika instituti talabasi

Usmonova Gulyuz Habib qizi

Gulyuz20031802@icloud.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada XX asr boshlarida o'zbek milliy uyg'onish harakatining yetuk vakillaridan biri – tarixchi, sharqshunos va jadid ma'rifatparvar Musojon Saidjonovning Samarqanddagi ilmiy faoliyati tahlil qilinadi. Tadqiqotda uning tarixiy yodgorliklarni ilmiy asosda o'rganishdagi roli, arxeologik ekspeditsiyalardagi ishtiroki, me'moriy obidalarini saqlash va targ'ib qilish yo'lidagi xizmatlari, xalqaro ilmiy anjumanlardagi faoliyati, maktab-ta'lim tizimidagi islohotchi sifatidagi roli, shuningdek, sovetlar davridagi siyosiy qatag'onlar davrida boshidan kechirgan fojeali taqdiri haqida ham ma'lumotlar beriladi. Maqola tarixshunoslik, arxeologiya va madaniy merosni saqlash sohasidagi ilmiy tadqiqotlar uchun muhim manba hisoblanadi.

Kalit so'zlar: Musojon Saidjonov, Samarqand, arxeologiya, me'moriy yodgorliklar, madaniy meros, tarixshunoslik, jadidchilik, siyosiy qatag'on.

Annotation. This article explores the scientific and cultural contributions of Musojon Saidjonov, one of the key figures of the Uzbek national awakening and Jadidism, particularly focusing on his work in Samarkand during the early 20th century. It provides detailed analysis of his archaeological investigations, his efforts in the preservation and documentation of Timurid-era architectural monuments, his initiatives in cultural and educational reforms, and his participation in international scientific congresses. The article also critically

examines the tragic political repression he faced under Soviet rule and its impact on the scholarly community. The study is a valuable contribution to Central Asian historiography and heritage studies.

Musojon Saidjonov (1893–1937) — o‘zbek milliy uyg‘onish davrining peshqadam jadidlaridan biri bo‘lib, u tarixshunos, arxeolog, san‘atshunos va jamoat arbobi sifatida ilm-fan, madaniyat va siyosat sohalarida ko‘p qirrali faoliyat yuritgan. Buxoroda tug‘ilgan Saidjonov dastlab diniy ta‘lim olgan, so‘ngra Kogon shahridagi rus-tuzem maktabi va Toshkentdagi o‘qituvchilar institutida zamonaviy bilimlarni o‘zlashtirgan. U 'Yosh buxoroliklar' partiyasining tashkilotchilaridan biri sifatida 1917-yilgi siyosiy jarayonlarda faol qatnashgan. Ammo keyinchalik siyosatdan chekinib, tarixiy merosni o‘rganish, arxeologiya va o‘lkashunoslik sohalarida ilmiy faoliyatga kirishgan.

Saidjonov Temuriylar davrining me‘moriy obidalarini o‘rganishda ilmiy asoslangan yondashuvni joriy qilgan. U tomonidan yozilgan 'Samarqandning me‘moriy yodgorliklari' asarida Registon majmuasi, Shohizinda, Gur Amir maqbarasi, Ulug‘bek madrasasi kabi tarixiy inshootlar arxitektura va epigrafika nuqtayi nazaridan keng tahlil qilingan. U bu yodgorliklarni ilmiy tadqiqotlar asosida inventarizatsiya qilgan, har bir obidaning tarixiy, badiiy va ijtimoiy qiymatini ko‘rsatib bergan. Ushbu ishlar milliy madaniy merosni asrashda muhim o‘rin tutadi.

1930–1936 yillar davomida Musojon Saidjonov Kattaqo‘rg‘on, Qo‘shrabot, Karmana, Nurota, Shahrisabz hududlarida arxeologik tadqiqotlar olib bordi. Jumladan, Jo‘sh qishlog‘idagi o‘rta asrlar qo‘rg‘oni, Karmana tumanidagi Ko‘hna qal’a, Xonbandi suv ombori qoldiqlari, Isoboytepa va Dehi balanddagi qadimiy yodgorliklar o‘rganildi. U o‘z ishida g‘isht, sopol buyumlar, mozaikalar, mayolika kabi ashyolarni to‘plab, ular asosida arxeologik va san‘atshunoslik tahlillar olib bordi.

Saidjonov Registon majmuasini o'rganishga alohida e'tibor qaratdi. U Sherdor va Ulug'bek madrasalaridagi naqsh va koshinlarni sinchiklab o'rgandi. U Ulug'bek madrasasining ilmiy-ma'naviy merosini, uning astronomiya va matematika ilmlariga qo'shgan hissasini tarixiy manbalar bilan asoslab berdi. Aniqlangan koshin va yozuvlar hozirda Samarqand davlat muzey-qo'riqxonasida saqlanmoqda.

1935-yil Leningradda bo'lib o'tgan sharqshunoslar kongressida Musojon Saidjonov Ko'chkunchixon maqbarasi haqida ilmiy ma'ruza o'qib, xalqaro olimlar e'tiboriga tushdi. Bu ishtirok olimga professor ilmiy unvonini olib keldi. Uning xalqaro anjumanlardagi ishtiroki orqali o'zbek arxeologiyasi va sharqshunosligi jahon ilmiy doirasiga tanitildi.

Musojon Saidjonovning siyosiy islohotchi sifatida o'tmishi, jumladan 'Milliy ittihad' tashkilotidagi faolligi, sovet tuzumiga xatar sifatida ko'rilgan. 1937-yilda u 'xalq dushmani' tamg'asi bilan qamoqqa olinib, Samarqandda otib tashlangan. Faqatgina 1965-yilda uning nomi oqlangan. Bu qatag'onlar Saidjonov kabi olimlarning ilmiy merosining uzoq yillar davomida yoritilmay qolishiga sabab bo'ldi.

Musojon Saidjonovning ilmiy va ma'rifiy merosi hozirgi kunda o'z dolzarbligini yo'qotmagan. Uning tarixiy yodgorliklar, arxeologiya, ta'lim va madaniyat sohasidagi izlanishlari bugungi tadqiqotchilar uchun boy ilmiy manba hisoblanadi. Uning izdoshlari tomonidan boshlangan ilmiy yo'nalishlar hozirda ham o'z ahamiyatini saqlab qolmoqda. Musojon Saidjonov – jadidchilik harakatining jasur vakili, ilm va tarix fidoyisi sifatida abadiy xotirada qoladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Hamidov N. Muso Saidjonov – ma'rifatparvar va jamiyat arbobi. Ilm va hayot, 2017, №2, B. 32–36.

2. Usmonov B. Muso Saidjonov hayoti va ijodi haqida. – Samarqand, 2014.
3. Naimov N. Ma’rifatga baxshida umr. – Toshkent: Fan, 2002.
4. Rahmonov A. Milliy uygʻonish va jadidchilik harakati tarixidan. – Samarqand: Noshir, 2020.
5. Toʻrayev H. Yurtimiz tarixiga oid yana bir muhim manba.
6. Gorshenina S. Muso Saidjonov – tarixchi, arxeolog, sanʼatshunos.
7. Ziyo-Ziyo. Saidjonov Musojon Yoʻldoshevich. // Qomus.info
8. Ziyouz.com – Oʻzbek ziyolilari toʻgʻrisida maqolalar toʻplami.